

NAREČJE KOT JEZIKOVNOZVRSTNA KATEGORIJA V SODOBNEM JEZIKOSLOVJU

Sodobne obravnave medzvrstnih razmerij v posameznih jezikih potrjujejo, da ni preprostega modela, po katerem bi bilo mogoče napovedati razvoj socialnih zvrsti za poljubni jezik oz. da so taka predvidevanja mogoča le po natančnih empiričnih raziskavah v vsakem jeziku posebej. Raziskave narečnih idiomov v zadnjih desetletjih ne potrjujejo teze o izumiranju narečij, ampak njihov asimetrični razvoj, pri katerem poleg jezikovnih različkov z izrazito težnjo po medsebojni izravnavi ali približevanju standardnim jezikovnim različkom obstajajo različki, ki ne le ohranjajo svojo jezikovno strukturo, ampak se uporabljajo v vedno širšem funkcijskem obsegu. Te ugotovitve so prinesle prevrednotenje raziskovalnih izhodišč same dialektologije, ki pa se uveljavlja zlasti v jezikoslovjih z anglosaškimi ali sorodnimi jezikovnozvrstnimi modeli, medtem ko je dialektologija v jezikoslovjih s hierarhičnim jezikovnozvrstnim modelom s poudarjeno avtonomijo knjižnega jezika, kamor sodi tudi slovensko, ostala na obrobju jezikovnozvrstnih raziskav.

dialektologija, sociolingvistika, zemljepisni jezikovni različek, jezikovnozvrstni model

Contemporary research into language stratification in different languages establish that there is no simple model which would allow us to predict the development of individual varieties of any language, i.e. such predictions are possible only after detailed empirical research for each separate language. Research into dialect idioms in recent decades reject the thesis about the extinction of regional dialects and confirms their asymmetrical development, during which, besides varieties with a clear tendency towards dialect levelling or approaching standard varieties, there exist varieties which do not only preserve their language structure, but are also used in an increasingly extending functional scale. These findings have brought about a redefinition of dialectology, which occurs especially in the linguistic sciences with Anglo-Saxon and similar models of language stratification. On the other hand, in linguistics with a hierarchical model of language stratification, Slovene among others, dialectology has remained on the margin of language variability studies.

dialectology, sociolinguistics, geographical variety of language, model of language stratification

»Dialekt (kot danes zastarela jezikovna tvorba) je jezikovna struktura brez potrebe po notranji variabilnosti.«¹ Trditev, ki jo je v sedemdesetih letih 20. stoletja

¹ Prispevek je prirejen odlomek poglavja Metodologija slovenskih dialektoloških raziskav v luči razvoja sodobne dialektologije iz disertacije *Cerkljansko narečje: Teoretični model dialektološkega raziskovanja na zgledu besedišča in glasoslovja* (Ljubljana 2002), ki je nastala pod mentorstvom akad. prof. dr. Tineta Logarja.

zapisal Jan Chloupek v knjigi *Vidiki narečja* (1971: 24), s svojimi skrajnimi stališči razkriva vso globino krize identitete, v kateri se je v zadnjih petdesetih letih znašla dialektologija, obenem pa je še danes živa kot implicitna sodba o nepomembnosti jezikovnih različkov, ki so predmet dialektoloških raziskav, za proučevanje sinhronega razvoja jezika.

Vendar tako teza o izumiranju narečij, eden izmed aksiomov klasične dialektologije (Ivić 2001: 109; TNL, 1974: 86), kot modeli jezikovnozvrstnega razvoja iz šestdesetih in sedemdesetih let, po katerih standardni jezik zaradi svoje centripetalne sile postane osnovni obrazec za nadaljnji (enosmerni) razvoj danega organskega govora (npr. Brozović 1970: 31), vsi drugi jezikovni različki danega diasistema pa se postopoma zlivajo z njim, na katere je oprta zgornja trditev, niso vzdržali do konca 20. stoletja.

Glavna ugotovitev, ki jo je mogoče izluščiti iz sodobnih obravnav medzvrstnih razmerij v posameznih jezikih oz. njihovih podsestavah, je, da ni preprostega modela, po katerem bi bilo mogoče napovedati jezikovni razvoj posameznih socialnih zvrsti za poljubni jezik oz. da so taka predvidevanja mogoča le po natančnih empiričnih raziskavah jezikovnozvrstnih razmer v vsakem jeziku posebej. Za teze o zlitju narečij s knjižnim jezikom (Dejna 1996: 10), o zamenjavi zemljepisne jezikovne členjenosti s socialno (Sgall idr. 1992: 19; Bosák 1995: 25) oz. funkcijskozvrstno (Sgall idr. 1992: 224; Dubisz, Karaš, Kolis 1995: 66, 142) ali o izginotju narečij z izgubo tradicionalne ruralne kulture (Carver 1989: 9)² se je v zadnjih desetletjih izkazalo vsaj, da ne držijo v vseh primerih. Raziskave na skorajda vseh jezikovnih področjih izpričujejo asimetrični razvoj narečij (Zagórski 1998: 27; Niebaum, Macha 1999: 146; Labov 2001: 8), pri katerem poleg jezikovnih različkov z izrazito težnjo po medsebojni izravnavi (*dialect levelling* – Trudgill 2000: 155; Ripka 1999: 104; Vidoeski 1998: 28) in strnjevanju ali približevanju standardnim oblikam jezika obstajajo različki z višjo/visoko prestižnostjo (Topolińska 1992: 250; Kurek 1995: 70; Davidová idr. 1997: 8; Mazur 1990: 149; Krivicki 1998: 88–89; Trudgill 2000: 197), ki ne samo da ohranjajo svojo jezikovno strukturo, ampak jih govorci celo zavestno gojijo in kultivirajo, se pravi uporabljajo v vedno širšem funkcijskem obsegu (Reichan 1999: 266; Grassi 1987: 684). Pri tem gotovo po eni strani izstopa ocena ruskih jezikovnih razmer (Krysin 2003: 76), kjer naj bi bila narečja povsem umikajoči se jezikovni različki, po drugi pa norveške jezikovne razmere (Jahr 1997: 365–367), v katerih so oblike razvijajočega se govorjenega standarda izrazito neprestični jezikovni različki,³ narečje pa se uporablja v vseh govorjenih funkcijskih zvrsteh, celo v političnih stikih na meddržavni ravni.

Zgornjo trditev dobro ponazarjajo jezikovnozvrstne razmere na območju nekdanje Zvezne republike Nemčije, ki so trenutno med najbolj raziskanimi, saj so tam v zadnji četrtini 20. stoletja poleg empiričnih jezikoslovnih raziskav potekale

² Carver (1989: 9) sam dvomi o resničnosti take trditve: »Tak razkroj pa bi bilo treba šele videti.«

³ Izraz *knot*, ki se uporablja za poimenovanje teh jezikovnih različkov, pomeni 'afektiran, nenaraven jezik' oz. uporabo knjižnih ali urbanih oblik namesto ruralnih.

tudi jezikovne javnomnenjske ankete (Niebaum, Macha 1999: 143, 151), s katerimi so dobili podatke o narečni kompetenci in rabi narečja (na podlagi samocenjevanja) v vsakdanjem sporazumevanju. Raziskave ugotavljajo sorazmerno stabilnost razmerij med rabo knjižnega jezika in narečij (Niebaum, Macha 1999: 144, 162), deloma pa se je spremenila socialna struktura narečnih govorcev, saj se je v osemdesetih letih 20. stoletja povečalo število narečno govorečih izobražencev (Niebaum, Macha 1999: 151). Na območjih z daljšim (stoletnim) izročilom dialektoloških raziskav so opazili le neznatne spremembe narečnih fonoloških sestavov (za švabsko narečje prim. Ruoff 1982: 133–134). Stopnja ohranjanja narečnih jezikovnih različkov pa je močno odvisna od poteka standardizacije, od zgodovinskega razvoja diasistema: na območju severnih nemških narečij, ki so podlaga standardnemu jezikovnemu različku, je narečno govoreča približno polovica prebivalstva, na območju južnih narečij, kjer je mogoče govoriti o diglosiji podobnim medzvrstnim razmerjem, pa narečje dejavno uporabljata dve tretjini prebivalstva (Niebaum, Macha 1999: 132–134, 146). Preverjanje učinka tistih dejavnikov, ki naj bi po splošnem prepričanju najbolj neposredno vplivali na enosmerni razvoj k standardnemu jezikovnemu različku, ni prineslo pričakovanih izsledkov, saj empirične raziskave niso mogle potrditi dejanskega vpliva občil ali vsakodnevnih migracij na jezikovne spremembe (Niebaum, Macha 1999: 156).

Kljub temu da danes jezikoslovci dokaj enotno zavračajo tezo o izumiranju narečij (prim. še Ripka 1995: 51; Habovštiak 1995: 53), pa se jezikoslovni pogledi na njihovo usodo še vedno zelo razlikujejo. Razlike izvirajo iz opredelitve samega predmeta raziskav, in sicer so odvisne od stopnje družbenoplastne omejitve proučevanih zemljepisnih različkov, ki niha od klasične dialektološke (čeprav je narečje opredeljevano kot govor kmečkega prebivalstva določene pokrajine le še pri narodih, ki dejansko izkazujejo tako prekrivanje s sociolektom, npr. v poljski in madžarski (Kolláth 1999: 344) dialektologiji),⁴ do sociolingvistične, ki se osredotoča na proučevanje zemljepisne členjenosti jezikovnih različkov sploh:

(1) Prva (prenovljena klasična) različica jezikovnega razvoja sicer ne predvideva izginotja narečij v bližnji prihodnosti, vendar naj bi bila njihova raba kljub temu vedno bolj omejena: najprej na vsakdanji govor v vaškem okolju, postopoma pa naj bi se njihova funkcijska vrednost omejila na jezik folklore in drugih lokalnih

---

⁴Za slovensko jezikoslovje prim. Orožen (1988: 7). Poudarjanje »kmečkosti« narečja je v poljski dialektologiji pri Dejni (1993: 12–13) ob metodološko upravičeni delitvi vede na dialektografijo in dialektologijo privedlo do zanimivega razcepa pri določitvi predmeta raziskav: medtem ko je »[p]redmet dialektografskih raziskav narečje [gwara], razumljeno kot govor kmetov v dani pokrajini, ki ga od drugih narečij loči vrsta narečnih posebnosti« (1993: 12), torej »kmečka govornica«, je »[p]redmet dialektoloških raziskav dialekt [dialekt], ki ga pojmuje kot tip jezika, za katerega je značilna skupina narečnih lastnosti, ki se zgostijo na določenem delu jezikovnega ozemlja in soodločajo o ločitvi etnične skupine nekega prebivalstva od njenih rojakov« (1993: 13–14), torej družbenoplastno precej bolj neopredeljen idiom. Za oceno današnjih poljskih jezikovnozvrstnih razmer prim. Handke (1993: 198): »Narečje je sprejelo in ohranilo položaj govora ljudi, ki so na podeželju ostali v prvotnih komunikacijskih skupnostih.« Drugače Kurek (1998: 359): »Sodobna dialektologija bi morala biti veda o današnjem jeziku podeželja kot spoznavalnem sredstvu, ki obstaja poleg standardnega sestava.« O tradicionalnosti poljske dialektologije piše Dunaj (1996: 21).

kulturnih dejavnosti (Sgall idr. 1992: 290; Reichan 1999: 277), na »svečani kod«⁵ za posebne priložnosti, torej še vedno na mrtev idiom. Sedanja narečna območja naj bi se strnjevala v večje ozemeljske enote, t. i. regionalna narečja, regiolekte (Niebaum, Macha 1999: 125; Krysin 2003: 76), katerih razvoj naj sicer ne bi potekal vedno v smeri prestižne norme (Grassi 1987: 680), vendar bi temeljil na izgubi prvin, ki se najbolj razlikujejo od knjižnih (Reichan 1999: 277).

(2) Druga različica se je oblikovala na podlagi izsledkov najnovejših raziskav na urbanih področjih v Angliji (Trudgill 2000: 155) in severni Ameriki (Labov 1994: 23; 2001: XII). Stopnjujoča se narečna členitev mestnih govorov je privedla do napovedi nove dialektizacije, kar je sicer potrditev teorije o jezikovnozvrstnem razvoju kot konstanti produkta diatopične in diastratične diferenciacije, ki je v evropski dialektologiji prisotna že vsaj od sedemdesetih let dalje:⁶

Dialektologi navadno trdijo, da krajevna narečja izginjajo in da bo novo obdobje jezikovne konvergence zamenjalo dosedanje obdobje divergence. Toda raziskave z urbanih področij dokazujejo nasprotno. Od leta 1972 tako moje raziskave kot raziskave drugih raziskovalcev pričajo o nepretrganih glasovnih spremembah v govorih večjih mest z angleško govorečim prebivalstvom. V vsaki večji jezikovni skupnosti, ki smo jo proučevali v Združenih državah, Kanadi in Avstraliji, smo lahko opazovali živahno spreminjanje krajevnega govora. [...] Inovativna vloga mest ni nekaj novega: upravičeno lahko sklepamo, da so bila mesta vedno žarišča jezikovnih inovacij in da večina ruralnih narečij predstavlja ostanke razvoja, ki se je začel v mestih in se postopoma širil v vedno manjše jezikovne skupnosti, dokler ni dosegel podeželja. (Labov 1994: 22–23.)

Današnja razdelitev območja dialektoloških in sociolingvističnih raziskav je tako odvisna od razlik v teoriji zvrstnosti, ki so povezane z naravnostjo (Brozović 1970: 101; 1988: 247; Trudgill 2000: 135–136) oz. nenaravnostjo (Sgall idr. 1992: 168) razvoja knjižnega standarda, skrajni točki take razdelitve pa je mogoče sicer zelo shematično ponazoriti z nasprotjem med anglosaškim poudarjanjem zemljepisnega in socialnega zvrstnega kontinuuma (Chambers, Trudgill 1994: 9) ter hierarhično urejenim zvrstnim modelom, ki izhaja iz načel praškega strukturalizma:

(1) V anglosaškem jezikoslovju je sodobna dialektologija del sociolingvistike (Trudgill 2000: 22), pri čemer dialektologija raziskuje znotrajjezikovno strukturo jezikovnih različkov in mehanizme za njihovo delovanje ter njihovo zemljepisno razširjenost, sociolingvistika pa zunajjezikovne vzroke za njihovo uporabo.

⁵ Reichan (1999: 266) ta izraz uporablja za rabo góralščine na prireditvah lokalnega pomena v sedanjih jezikovnozvrstnih razmerah.

⁶ Že Goebl (1976: 513) govori o konstanti produkta diatopične in diastratične diferenciacije. [Sistemske je izraze *diatopičen*, *diastratičen* in *diafazičen* za zemljepisno, socialno in funkcijskozvrstno jezikovno variantnost začel leta 1957 uporabljati Eugenio Coseriu, pri čemer je prva dva izraza prevzel od L. Flydala, prim. Coseriu 1992: 280, 292; v slovensko jezikoslovje jih je uvedla graška dialektološka šola.] Podobno Štolc (1994: 20) predvideva zaporedno vrsteče se menjavanje zemljepisne in funkcijskozvrstne diferenciacije.

Posamezni jezikovni različki, tako zemljepisna kot socialna narečja, so obravnavani enakovredno,⁷ na podlagi svoje potencialne zmožnosti za poln funkcijsko-zvrstni razvoj in standardizacijo, pri proučevanju vseh socialnih zvrsti pa sta upoštevana tako zemljepisni kot družbeni vidiki. Ta model je prevzela tudi evropska celinska dialektologija, tako da so npr. v najnovejših univerzitetnih priročnikih nemške in italijanske dialektologije (Niebaum, Macha 1999; Grassi, Sobrero, Telmon 2003) narečja obravnavana kot del mreže diatopičnih, diastratičnih in diafazičnih razmerij v narodnem jeziku.

Dialektologija tega tipa je razširila predmet svojih raziskav na prostorski vidik razvoja vseh nestandardnih jezikovnih različkov ob opazovanju njihove vloge in rabe v sodobnih medzvrstnih jezikovnih razmerjih – pri tem so se v različnih jezikovnih okoljih oblikovale različne podsmeri, ki so si v skladu s svojimi prednostnimi nalogami nadevale različna imena: *sociodialektologija* (ki ob prostorski upošteva socialnozvrstno razslojenost govorcev; Niebaum, Macha 1999: 9, 140), *urbana dialektologija* (ki se osredotoča na mestne govorce – v nasprotju z ruralno usmerjeno klasično dialektologijo; Ivić 2001: 92), *dialektologija jezikovnih variacij* (ki popisuje vrste jezikovne variabilnosti v zvrstnem kontinuumu – v nasprotju z zgolj sistemskimi predstavitvami posameznih jezikovnih različkov; Niebaum, Macha 1999: 6), *geolingvistika* (alternativa klasični jezikovni geografiji; Chambers, Trudgill 1994: 205–207), *sekularno jezikoslovje* (ki se osredotoča na problematiko vsakdanjega govora – v nasprotju s filološko usmerjenim jezikoslovjem; Trudgill 1994: IX) itd.

(2) Jezikovni pogledi, ki izhajajo iz načel praškega strukturalizma, so posledica poudarjanja »avtonomnosti« knjižnega jezika, njegove neodvisnosti od vseh spontano uporabljenih jezikovnih različkov (Katičić 1970: 6–7; Brozović 1970: 18; 1988: 253).

Standardni in nestandardni jezikovni različki (obravnavani v dveh vzporednih, med seboj ne stikajočih se nizih: standardni jezik – pogovorni jezik – splošni substandard – nadnarečje oz. krajevni govor – skupina govorov – narečje – narečna skupina – jezik; Brozović 1970: 13) so zato različno ovrednoteni in obravnavani z različnih raziskovalnih izhodišč. Čeprav je zemljepisni vidik pri raziskavah knjižnega jezika sicer upoštevan (prim. zlasti Chloupek 1971: 12), naj bi bil za jezikovni razvoj in jezikovno načrtovanje obrobne pomena,⁸ funkcijska jezikovna razslojenost pa je – nasprotno – bolj ali manj vezana na knjižni jezik:

Knjižni jezik in dialekt [poud. A. J.] sta si v nasprotju z različnih vidikov: a) z vidika zemljepisne, teritorialne razširjenosti (regionalno omejenemu dialektu stoji nasproti

---

⁷Po Ivićevi (2001: 186) naj bi bila enakovredna obravnava vseh jezikovnih različkov značilnost sociolingvistike sploh. Glede funkcijsko-zvrstne razslojenosti prim. npr. Trudgill (2000: 28): »Funkcijska razslojenost načeloma ni odvisna od jezikovnega različka [...]. V nekaterih družbah je prej pravilo kot izjema, da razprave na najvišji akademski ravni potekajo v nestandardnih krajevnih dialektih.«

⁸»Predpostavljamo lahko, da so v sodobni družbi *diastratične* [poud. P. S.] razlike (neposredno povezane s funkcijsko in socialno razslojenostjo) mnogo pomembnejše kot *diatopične* (ozemeljske) razlike.« (Sgall idr. 1992: 19.)

vsenarodni in vsedružbeni knjižni jezik); b) z vidika funkcijskega razpona (polifunkcijskemu [polivalentnemu] knjižnemu jeziku stoji nasproti v osnovi monofunkcijski dialekt). (Jedlička 1974: 38.)

Ob »regionalni omejenosti« narečja je obravnavana »regionalna variabilnost« (Jedlička 1974: 39–40) pogovarjalnega jezika, in kljub zavesti, da »ni dvoma o tem, da funkcijskozvrstna razslojenost in njene značilnosti niso vezane izključno na knjižni jezik ali na izjave, tvorjene v knjižnem jeziku«, je njeno proučevanje omejeno le na knjižni jezik (Jedlička 1974: 97–98), še več, zaradi predpostavljene enofunkcijskosti neknjižnih zvrsti, ki so omejene na praktično sporazumevanje, je mogoče predpostaviti »da se skupek sredstev, ki so uporabljena v neknjižnih izjavah s praktičnosporazumevalno funkcijo, v bistvu prekriva s celotnim skupkom sredstev dane neknjižne tvorbe« (Jedlička 1974: 103).

Dialektologija in sociolingvistika sta po tem modelu dve povsem samostojni jezikoslovni disciplini – prva se ukvarja z narečji, jezikovnimi različki z relevantno zemljepisno razslojenostjo, druga pa s sociolekti, jezikovnimi različki z relevantno družbenoplastno in funkcijskozvrstno razslojenostjo.

Oba modela se temeljno razlikujeta tudi v pogledih na vlogo jezikoslovja pri jezikovnem načrtovanju oz. na možnost zavestnega spreminjanja jezikovnozvrstnega razvoja posameznih jezikov. Po anglosaškem modelu (Labov 1994: 604) je območje vpliva jezikovnega načrtovanja omejeno le na slogovno (= funkcijskozvrstno) izbiro besedja in skladenjskih upovedovalnih možnosti, hierarhični model pa temelji prav na (statusnih) razlikah med jezikovnimi različki (Sgall idr. 1992: 220–221) in dejavnem poseganju vanje. Empirično raziskovanje jezikovnih razvojnih teženj je potrebno za doseg »dogovora« o zvrstni vrednosti posameznih jezikovnih prvin, na podlagi katerega je potem mogoče poučiti govorce o njihovi dejanski uporabnosti (Sgall idr. 1992: 5).

Glavni očitak anglosaškemu jezikoslovju je zato ravno neupoštevanje hierarhičnih medzvrstnih razmerij:

[T]reba je opozoriti, da je bil v sociolingvističnih raziskavah, kakršne so značilne za smer W. Labova, zanemarjen pomemben vidik: razširitev predmeta raziskav na pogovorni jezik na splošno ni bila pospremljena z upoštevanjem odklonov, ki jih v govorčevem vedenju povzroča nasprotje med standardom in pogovornim jezikom. (Sgall idr. 1992: 1.)

Kljub temu da je hierarhični model razvoja jezikovnega standarda in jezikovne kulture oprt na »celotno zvrstno razčlenjenost narodnega jezika«, je iz nje zaradi zgoraj omenjene dihotomije med narečjem in knjižnim jezikom zemljepisna razslojenost že vnaprej izločena, tako da je teorija jezikovnega standarda del »teorije o funkcijski in socialni razslojenosti narodnega jezika« (Sgall idr. 1992: 43).⁹ Tako raziskovalno izhodišče pa neizbežno privede do težav pri zvrstnostnem

⁹ V tem smislu je zanimivo pri novejši slovenski zvrstnostni teoriji opozoriti na prevajanje angleškega *dialect*, ki je izvorno nevtralen izraz s pomenom '(zemljepisni oz. socialni) jezikovni različek' (Crystal 1997: 92–93), z izrazom *sociolekt* 'jezikovna zvrst s specifično rabo forme in specifičnim pristopom k tvorbi

opredeljevanju tistih jezikovnih različkov, ki so (tudi) zemljepisno pogojeni. Za češki jezikovnozvrstni ustroj je to mogoče ponazoriti s še vedno odprtim vprašanjem o zvrstni vrednosti t. i. »splošne« češčine (*obecná čeština*), ki ima dva vidika – praškega, tj. osrednječeškega, in moravskega. Zagovorniki prvega se sklicujejo na zvrstnostno neosveščenost moravskih govorcev,¹⁰ zagovorniki drugega pa na dejanske jezikovnozvrstne razmere na svojem območju, ki ne izkazujejo prestižnosti tega jezikovnega različka (Davidová idr. 1997: 5–6).

Slovenski jezikovnozvrstni model se v veliki meri zgleduje po češkem (prim. Toporišič 1992: 13; Pogorelec 1998b: 1; Vidovič Muha 1998: 110),¹¹ ravno v načinu opredeljevanja razmerja med knjižnim in narečnim glede na funkcijsko-zvrstno razslojenost pa se je razvil v dveh smereh. Če Toporišič (1991: 431–432) zavrača najbolj skrajnostni vidik te delitve:

Na koncu razpravljanja o funkcijskih zvrsteh bi rad opozoril še na zmoto, ki na svoj način izhaja menda iz češkega nauka o največji funkcijski izdiferenciranosti knjižnega (zbornega) jezika v primeri npr. z narečnim. Ta zmota je v (včasih implicitnem) zatrjevanju, da narečni jezik funkcijsko ni izdiferenciran, kar je seveda popolnoma napačno: poleg vsakdanjega praktično-sporazumevalnega jezika tu lahko ločimo še umetnostnega [...], strokovnega [...];

pa ima ta pomembno vlogo v razpravah Ade Vidovič Muha pri opredeljevanju današnje vloge knjižnega jezika ob upoštevanju njegove popolne avtonomnosti, v okvirih katere je jezikovna zgodovina zgodovina knjižnega jezika (Vidovič Muha 1991: 25), problematika zvrstnosti pa se omejuje na funkcijsko zvrstnost (= »jezikovnozvrstn[a] (funkcijskostiln[a]) teorija«, Vidovič Muha 1998: 110):

[Funkcijski] vidik samodejno izloči knjižni jezik kot tisti, ki je prav s stališča različnosti vlog znotraj jezika samega najbolj razčlenjen, edini obremenjen tudi zunajjezikovno, in sicer z vlogo narodne povezovalnosti in iz nje izhajajoče narodne reprezentativnosti. (Vidovič Muha 1998: 102, po Havránku.)

Slovenska posebnost pri proučevanju medzvrstnih razmerij je skorajda popolna odsotnost načrtnih empiričnih raziskav nestandardnih nenarečnih jezikovnih različkov do konca 20. stoletja.¹² Pobuda za popis govora posameznih govornih središč

---

družbenih pomenov v pretežno zasebni rabi v nezahtevnih žanrih' (Skubic 2003a: 212, op. 2) in na njegovo rabo v Skubic 2003b: 63 sl.

¹⁰ »Dokler bodo moravski govorniki razumeli splošno češčino (SČ) kot lokalno omejeno, ne da bi uvideli njen osrednji (ne samo večinski) značaj in vlogo pri bogatenju standarda [...], ima lahko njihov odnos do SČ zaviralni učinek na celoten razvoj jezikovne stratifikacije« (Sgall idr. 1992: 252). Drugo možno izhodišče za spregled »moravskega vprašanja« je sorazmerna majhnost tega jezikovnega področja (Čermák 2003: 45).

¹¹ Precejšnje vzporednost s stališči iz zgornje opombe je mogoče odkriti v stališčih do (iz)oblikovanja »splošnega pogovornega« (Toporišič 1984: 12–17) oz. »knjižnopogovornega« jezika. Toporišič (2000: 17): »Ker slovenski pogovorni jezik kot celota vse predolgo ni bil dovolj raziskovan (in tudi sedaj še ni dovolj), zlasti pa zato, ker tudi ni bilo zaokrožene teorije pogovornega jezika in njegove normiranosti, uporabniki pogovornega jezika v tem ali onem padajo iz knjižne v pokrajinsko pogovornost, včasih pa celo tudi kar v narečnost (in na drugi strani seveda tudi v zbornost). To občasno padanje navzdol v pokrajinski pogovorni jezik ali v narečje nekaterim še danes zamegljuje pogled na bistvo problema pogovornosti, tako da ne morejo zagledati (in videti) dejansko že zgrajene stavbe slovenskega knjižnopogovornega jezika.«

sicer tudi pri nas izvira iz šestdesetih let (Pogorelec 1965: 155), ko so se npr. začele raziskave mestnih govoric na Češkem in Slovaškem (Jedlička 1974: 23; Ondrejovič 1996: 11; 1999: 116), ki so v devetdesetih letih 20. stoletja že doživele tudi svojo ponovitev (Ondrejovič, Šimková 1995: 7; <http://ucnk.ff.cuni.cz>: Pražský mluvený korpus, Brněnský mluvený korpus [maj 2004]), torej dopolnitev s sodobnim primerjalnim gradivom,¹³ vendar do njihove uresničitve ni prišlo. Zaradi doslednega ločevanja med narečji in mestno govorico¹⁴ so bile redke tudi dialektološke raziskave mestnega govora (Zorko 1988/89; 1992; Škofic 1998).

Na tem mestu ni mogoče odgovoriti na vprašanje, v kolikšni meri so vzrok za to odsotnost jezikovne razmere, ki so po svojem ustroju diglosične ali blizu diglosiji, kar v glavnem predvidevajo vsi raziskovalci, ki so se ukvarjali s to problematiko (Ferguson 1996 [1959]: 31; Thomas 1989: 273–275, op. 4; Sgall idr. 1992: 21), v kolikšni meri pa bi to lahko pripisali strukturalističnemu načinu jezikovne obravnave, ki je v veliki meri temeljila na introspektivnem opazovanju jezikovnih lastnosti (Toporišič 1970).

Edine empirične raziskave (prozodičnih prvin) nerepresentativnih vzorcev govorcev so bile usmerjene na »jezik[ ] središča« – »kultiviran[i] ljubljansk[i] izgovor« (Rigler 1968: 193; 1970; 1971; 1978), govor izobražencev¹⁵ (Toporišič 1978 [1966; 1968;¹⁶ 1969; 1975]) oz. na »knjižn[o] slovenščin[o], kot se govori v Ljubljani« (Srebot Rejec 1988; 1998; 2000)¹⁷ in so bile namenjene ustalitvi oz. določitvi knjižne norme, medtem ko se na ozemeljsko variantnost knjižno- in

¹² Problemom govorjenega (knjižnega) in pogovornega jezika je bilo v devetdesetih letih 20. stoletja najprej posvečenih nekaj diplomskih (in dijaških raziskovalnih) nalog (npr. Mihaela Bergant, *Mariborski pogovorni jezik*, Maribor, 1991; Marjeta Longyka, *Nekatere prvine pogovornega jezika v Ljubljani*, Ljubljana, 1994; Andrej Skubic, *Geografsko-socialna pogojenost govorca, funkcija in vsebina besedila ter okoliščine govornega dogodka kot dejavniki jezikovne zvrstnosti*, Ljubljana, 1994; Mario Galunič, *Struktura povedi (problem zloženosti) govorjenega knjižnega jezika*, Ljubljana, 1995; Hotimir Tivadar, *Govorjeni knjižni jezik – njegovo normiranje in uresničevanje: (ob akustični analizi fonema /v/ na primerih iz radijskih besedil)*, Praga, Ljubljana, 1998; Nataša Hribar, *Govorjeni jezik politikov (razčlenitev besedil z vidika skladenjske strukture in koreferenčnosti)*, Ljubljana, 2000; Tatjana Pleteršek, *Jezik radia Maribor*, Maribor, 1985; Barbara Požar, Tadeja Rader, *Pogovorni jezik v mariborskem mestnem središču* (8. srečanje raziskovalcev Mladi za napredek Maribora), Maribor: I. gimnazija Maribor, 1991 itd.), v zadnjih letih pa so izsledki tovrstnih raziskav pogosteje objavljani v slovenističnem znanstvenem tisku (prispevki Hotimirja Tivadarja, Petra Jurgca, Mire Kranjc idr.)

¹³ Na Poljskem so določili fonetične značilnosti pogovorne poljščine (*polszczyzna potoczna*) in njihovo pogostnost na podlagi raziskav na prelomu sedemdesetih in osemdesetih let (Dunaj, Przybilska, Sikora 1999: 230), primerjalno gradivo pa je prav tako iz devetdesetih let.

¹⁴ Izenačujoči izraz *mestno narečje* je menda prvi uporabil Jože Toporišič v zadnji izdaji *Slovenske slovnice* (2000: 13).

¹⁵ Prim. Rigler (1970: 13): »Za ugotavljanje govora izobražencev sem anketiral ljudi, ki so doma iz Ljubljane ali centralnih področij, a so preživeli velik del življenja v Ljubljani, in so navajeni govoriti knjižni jezik [...].« V op. 40 dodaja: »Med informatorji, ki zastopajo tudi različne generacije, imajo srednjo izobrazbo Dm, Dv, Jn, Ld (med anketiranjem še dijak), Mv; drugi imajo fakulteto, in sicer so slavisti, le Cm je germanist. Že srednjo šolo so razen Jh in delno Rj vsi informatorji študirali v Ljubljani.«

¹⁶ Razčlemba govora ene izgovarjalke (»knjižna slovenščina z dolenskim prizvokom«, Toporišič 1978 [1968]: 266).

¹⁷ Od takšnih izhodišč se bistveno ne oddalji niti raziskava Hotimirja Tivadarja (2003: 87–88), ki drugačen način obravnave predvideva po izoblikovanju govornega korpusa.

pokrajinskopogovornega jezika¹⁸ nanašajo le najbolj splošne pripombe o glavnih dvojnostih,¹⁹ pri čemer so npr. omenjani ne/tonemskost ali različne stopnje redukcije (Pogorelec 1998a: 58; 1998b: 6–7; Toporišič 2000: 21, 23), distribucija naglasov (Pogorelec 1998b: 7), vprašanje ozkih in širokih *e*-jev in *o*-jev na Štajerskem in Primorskem (Toporišič 1991: 394), *e* za polglasnik v štajerski in panonski narečni skupini (Toporišič 1991: 395; 2000: 23) ipd. Sem bi na prvi pogled sodile npr. še različne pokrajinske stave naslonskih nizov, ohranjenost dvojine v narečni/pokrajinski osnovi ipd.

Sociolingvistične raziskave govornega jezika²⁰ so pri nas potekale samo na robovih etničnega ozemlja oz. samo v primeru, če je govorni jezik edina ali prevladujoča oblika sporazumevanja v slovenskem jeziku ob drugem, večinskem jeziku, torej pri proučevanju izseljenske (Šabec 1996: 108) in zamejske slovenščine (Kaučič Baša 1997: 57–60).

Edini poskus sociolingvistične obravnave pogovornega (pogovarjalnega) jezika v osrednjem slovenskem prostoru (Škofic 1994) je prinesel predvsem spoznanje, da neposredno kontrastiranje pogovornega in knjižnega sestava (gl. tudi Škofic 1998: 92), ki si za izhodišče primerjave izbere knjižni jezik oz. opazovanje »napak« in »napačne« rabe »glede na knjižni zborni jezik« (Škofic 1994: 575–576) brez upoštevanja strukturnih lastnosti narečne podlage pogovornega jezikovnega različka ne omogoča relevantnih izsledkov.²¹

Predvidena govorna zbirka slovenskih besedil (Gorjanc 1999: 57) in metodološka izhodišča za KGB (= *Korpus govornih besedil*; Stabej, Vitez 2000: 80–81), ki obljublja širitev korpusa na spontani nejavni govor, vzbujajo upanje na drugačne čase, čeprav vprašanje prostorske razslojenosti govora v zasnovi ni upoštevano, zgolj s »sociološki[mi] in pragmatični[mi] ter tematski[mi]« vidiki zajema govornih položajev pa najbrž ne bo mogoče opredeliti narave izbire jezikovnih prvin v »govorjen[i] slovenščin[i]« (Stabej, Vitez 2000: 80).²²

Ker je položaj narečij v posameznih slovenskih jezikovnih skupnostih dokaj različen, ustreznih sociolingvističnih ali geolingvističnih raziskav drugih vrsti govornega jezika pa ne premoremo, bi morala biti sociolingvistična ocena statusa

¹⁸ Mnenje o koristnosti takih raziskav za vrstnostno teorijo je iz druge polovice sedemdesetih let (Pogorelec 1977: 90).

¹⁹ Prva empirična raziskava s tega področja je magistrska naloga Danile Zuljan (2001), ki se ukvarja z razmerji med skladensko strukturo zahodnih slovenskih govorov (briščine in nadiščine) in normativnimi pravili knjižne slovenščine.

²⁰ Prim. Gjurin 1990: 163.

²¹ Podatek, da npr. govorce prekmurskega narečja v formalnem govornem položaju v novem jezikovnem okolju (v Ljubljani) pogosteje uporabljajo drugače (umično) naglašene leksikalne enote kot govorce gorenjskega narečja ob znanih razlikah v narečni podstavi še nič ne pove o načinu prilagajanja novim jezikovnim razmeram. Prav tako pri obeh skupinah govork ne more imeti enake teže pogostnost uporabe reduciranih oblik.

²² Na to opozarja tudi Tivadar (2003: 11). Po zadnjem preglednem članku je v slovenskih govornih zbirkah podatek o »narodnostno-narečnem območju« upoštevan kot (neobvezna?) sestavina opisa posnetka govora, dosedanje govorne zbirke pa »večinoma upoštevajo osnovne zahteve po [...] narečni pokritosti slovenskih narečnih skupin z izbranimi govorcii« (Žganec Gros, Mihelič, Dobrišek 2003: 48, 50).

posameznih jezikovnih različkov ter opredelitev vzorca jezikovnih prvin, ki so podlaga za socialno oceno govora posameznika, pravzaprav temelj vsake dialektološke raziskave, zlasti pa tistih novejših, ki se pri razčlembi opirajo na zbirko bolj ali manj spontano tvorjenih besedil.

Literatura

- Ján BOSÁK, 1995: Teória spisovnej slovenčiny a aktuálny slovanský kontext. *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Materiály z konferencie konanej v Budmericiach 27.–29. októbra 1994*. Ur. J. Dorul'a. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 22–30.
- Dalibor BROZOVIĆ, 1970: *Standardni jezik: teorija – usporedbe – geneza – povijest – suvremena zbilja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Dalibor BROZOVIĆ, 1988: Suvremeni slovenski standardni jezik – kompleksan lingvistički fenomen. *Obdobja 8. Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura*. Ur. B. Paternu, F. Jakopin, P. Weiss. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 245–260.
- Craig M. CARVER, 1989: *American Regional Dialects: A Word Geography*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- J. K. CHAMBERS, Peter TRUDGILL, 1994 [1980]: *Dialectology*. Cambridge: University Press.
- Jan CHLOUPEK, 1971: *Aspekty dialektu*. Brno: Universita J. E. Purkyně.
- Eugenio COSERIU, ²1992: *Einführung in die Allgemeine Sprachwissenschaft*. Tübingen: Francke Verlag.
- David CRYSTAL, 1997: *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford, Cambridge: Blackwell.
- František ČERMÁK, 2001: Minor languages in today's Europe: The Czech case. *Obdobja 20. Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 43–49.
- Dana DAVIDOVÁ, Irena BOGOCZOVÁ, Karel FIC, Jaroslav HUBÁČEK, Jan CHLOUPEK, Eva JANDOVÁ, 1997: *Mluvená čeština na Moravě*. Ostrava: Tilia.
- Karol DEJNA, ²1993: *Dialekty Polskie. Wydanie II, przejrane i poprawione*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich.
- Karol DEJNA, 1996: Kartograficzne ujmowanie dynamiki rozwojowej gwar. *Studia dialektologiczne 1*. Ur. B. Dunaj, J. Reichan. Kraków: PAN, Instytut Języka Polskiego. 9–19.
- Karol DEJNA, 1998: Gwara i jej stosunek do innych odmian języka ogólnonarodowego. *Teoretyczne, badawcze i dydaktyczne założenia dialektologii*. Ur. S. Gala. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe. 13–22.
- Stanisław DUBISZ, Halina KARAŚ, Nijola KOLIS, 1995: *Dialekty i gwary polskie*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Bogusław DUNAJ, 1996: Przedmiot i kierunki badań dialektologicznych. *Studia dialektologiczne 1*. Ur. B. Dunaj, J. Reichan. Kraków: PAN, Instytut Języka Polskiego. 21–29.
- Bogusław DUNAJ, Renata PRZYBYLSKA, Kazimierz SIKORA, 2000: Język na co dzień. *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Ur. W. Pisarek. Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych, Uniwersytet Jagielloński. 227–251.
- Charles A. FERGUSON, 1996 [1959]: Diglossia. V: Charles A. Ferguson, *Sociolinguistic Perspectives – Papers on Language in Society, 1959–1994*. New York, Oxford: Oxford University Press. 25–39.

- Velemir GJURIN, 1990: Beseda avtorju. V: Branko Gradišnik: *Nekdo drug*. Ljubljana: samozaložba. 163–171.
- Hans GOEBL, 1976: Taxonomische vs. dynamische Dialektologie: Ein neuer Weg für eine Disziplin in der Krise? Aus Anlaß eines dialektologischen Sammelbandes. *Zeitschrift für Romanische Philologie* (Tübingen) 92. 484–519. [Recenzija *Les Dialectes romans de France à la lumière des Atlas régionaux = Colloques nationaux du Centre de la Recherche Scientifique* 930. Paris: CNRS. 1973.]
- Vojko GORJANC, 1999: Korpusi v jezikoslovju in korpus slovenskega jezika *FIDA*. 35. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. *Zbornik predavanj*. Ur. E. Kržišnik. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 47–59.
- Corrado GRASSI, 1987: Dialektsoziologie. *Soziolinguistik: An International Handbook of the Science of Language and Society – Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft* 1. Ur. U. Ammon, N. Dittmar, K. J. Mattheier. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 679–690.
- Corrado GRASSI, Alberto A. SOBRERO, Tullio TELMON, 2003: *Introduzione alla dialettologia italiana*. Roma, Bari: Editori Laterza.
- Anton HABOVŠTIK, 1995: Spisovný jazyk a nárečia. *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra: Materiály z konferencie konanej v Budmericiach 27.–29. októbra 1994*. Ur. J. Dorul'a. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 53–57.
- Kwiryna HANDKE, 1993: Teritorialne odmiany polszczyzny. *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku 2: Współczesny język polski*. Ur. J. Bartmiński. Wrocław: Wiedza o kulturze. 191–211.
- Milka Ivić, 2001: *Pravci u lingvisti*. Beograd: Čigoja Štampa.
- Ernst Håkon JAHR, 1997: On the Use of Dialects in Norway. *Language in Time and Space: Studies in Honour of Wolfgang Viereck on the Occasion of his 60th Birthday*. Ur. H. Ramisch, K. Wynne. Stuttgart: Franz Steiner Verlag. 363–369.
- Alois JEDLIČKA, 1974: *Spisovný jazyk v súčasnej komunikaci*. Praha: Universita Karlova.
- Radoslav KATIČIĆ, 1970: Predgovor. V: Brozović 1970. 5–7.
- Majda KAUČIČ BAŠA, 1997: Where do Slovenes speak Slovene and to whom? Minority language choice in a transactional setting. *The Sociolinguistics of Slovene = International Journal of the Sociology of Language* 124. Ur. M. Greenberg, gl. ur. J. A. Fishman. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 51–73.
- Anna KOLLÁTH, 1999: Objektive und subjektive Faktoren des Sprachverhaltens von den Dialektsprechern. *Logarjev zbornik: Referati s I. mednarodnega dialektološkega simpozija v Mariboru*. Ur. Z. Zorko, M. Koletnik. Maribor: Slavistično društvo. 344–349.
- Aleksandr A. KRYVICKI, 1998: Gavorki belaruskaj movy, pasljavaennaja mounajja situacyja i dynamika maullennja u Belarusi. *Belaruskaja mova*. Ur. A. Lukašanec, M. Prigodzič, L. Sjameška. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej. 55–104.
- Leonid P. KRYSIN, 2003: O social'no obuslovlennyh processah v ruskom jazyke konca XX veka. *Obdobja 20. Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 71–85.
- Halina KUREK, 1995: *Przemiany językowe wsi regionu krośnieńskiego. Studium socjolingwistyczne*. Kraków: Universitas.

- Halina KUREK, 1998: Nauczanie dialektologii w dobie przemian językowych. *Teoretyczne, badawcze i dydaktyczne założenia dialektologii*. Ur. S. Gala. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe. 357–363.
- William LABOV, 1994: *Principles of Linguistic Change 1. Internal Factors*. Oxford, Cambridge: Blackwell.
- William LABOV, 2001: *Principles of Linguistic Change 2. Social Factors*. Malden, Oxford: Blackwell.
- Jan MAZUR, 1990: Dialektometria a nowe koncepcje i metody kartograficznego przedstawiania zjawisk gwarowych. *Rozprawy Komisji Językowej LTN* (Wrocław, Warszawa, Kraków) 35. 143–155.
- Herman NIEBAUM, Jürgen MACHA, 1999: *Einführung in die Dialektologie des Deutschen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Slavo ONDREJOVIČ, 1996: Metamorfózy sociolingvističkého výskumu na Slovensku. V: Ondrejovič, Šimková 1995. 11–17.
- Slavo ONDREJOVIČ, 1999: Medzi jazykom mesta a jazykom vidieka. *Nárečia a národný jazyk: Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie (Budmerice 24.–26. septembra 1997)*. Ur. A. Ferenciková. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 113–120.
- Slavo ONDREJOVIČ, Mária ŠIMKOVÁ (ur.), 1995: *Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Martina OROŽEN, 1988: Narečje in knjižni jezik. *24. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. B. Pogorelec. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 5–17.
- Breda POGORELEC, 1965: Vprašanja govornega jezika. *Jezikovni pogovori* [1]. Ljubljana: Cankarjeva založba. 132–156.
- Breda POGORELEC, 1977: Slovenski knjižni jezik v slovenskem jezikoslovju. *13. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. F. Jakopin. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 87–92.
- Breda POGORELEC, 1998a: Jezikovno načrtovanje govornega jezika pri Slovencih: Teorija, praksa in odprti problemi slovenskega zbornega jezika. *Jezik za danes in jutri*. Ur. I. Štrukelj. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 56–64.
- Breda POGORELEC, 1998b: *Teorija knjižnega/splošnega slovenskega pogovornega jezika in jezikovna stvarnost*. [Izroček za predavanje na 34. seminarju slovenskega jezika, literature in kulture – 8. 7. 1998].
- Jerzy REICHAN, 1999: Gwary polskie w końcu XX w. *Polszczyzna 2000: Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Ur. W. Pisarek. Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych, Uniwersytet Jagielloński. 262–278.
- Jakob RIGLER, 1968: Problematika naglaševanja v slovenskem knjižnem jeziku. *Jezik in slovstvo* 13. 192–199.
- Jakob RIGLER, 1970: Akcentske variante I. *Slavistična revija* 18. 5–15.
- Jakob RIGLER, 1971: Akcentske variante II. *Slavistična revija* 19. 1–12.
- Jakob RIGLER, 1978: Akcentske variante III. *Slavistična revija* 26. 365–374.
- Ivor RIPKA, 1995: Vzťah spisovnej slovenčiny a náreči z aspektu jazykovej kultúry. *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Materiály z konferencie konanej v Budmericiach 27.–29. októbra 1994*. Ur. J. Dorul'a. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 46–52.

- Ivor RIPKA, 1999: Dialektika dialektológíe. *Nárečia a národný jazyk. Materiály z mezinárodnej vedeckej konferencie (Budmerice 24.–26. septembra 1997)*. Ur. A. Ferenciková. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 99–104.
- Arno RUOFF, 1982: Württembergische Schule als Beispiel regionaler Dialektologie. *Dialektologie. Ein Handbuch zur deutschen und allgemeinen Dialektforschung*. Ur. W. Besch, U. Knoop, W. Putschke, H. E. Wiegand. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 127–144.
- Petr SGALL, Jiří HRONEK, Alexandr STICH, Ján HORECKÝ, 1992: *Variation in Language: Code Switching in Czech as a Challenge for Sociolinguistics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Andrej E. SKUBIC, 2003a: Mesto standardnega jezika v jezikovnem repertoraju posameznika. *Obdobja 20. Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 209–226.
- Andrej E. SKUBIC, 2003b: Standardni jezik in sociolekti v slovenski zgodovini in danes. *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa – Sodobni jezikovni položaj na Poljskem in v Sloveniji*. Opole: Instytut filologii Polskiej, Ljubljana: Filozofska fakulteta. 59–86.
- Tatjana SREBOT REJEC, 1988: *Word Accent and Vowel Duration in Standard Slovene. An Acoustic and Linguistic Investigation*. München: O. Sagner.
- Tatjana SREBOT REJEC, 1998: O slovenskih samoglasniških sestavih zadnjih 45 let. *Slavistična revija* 46. 339–346.
- Tatjana SREBOT REJEC, 2000: Ali je današnja knjižna slovenščina še tonematična? *Razprave 2. razreda SAZU* 17. Ljubljana. 51–66.
- Marko STABEJ, Primož VITEZ, 2000: KGB (korpus govornih besedil) v slovenščini. *IS 2000 – Jezikovne tehnologije. Zbornik konference*. Ur. T. Erjavec, J. Gros. Ljubljana. 79–81.
- Nada ŠABEC, 1996: Slovenščina v diaspori: Primer ameriških Slovencev. *Jezik in čas*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 107–123.
- Jožica ŠKOFIČ[-GUZEJ], 1994: O oblikovanju slovenskega pogovarjalnega jezika. *Slavistična revija* 42. 571–578.
- Jožica ŠKOFIČ, 1998: Govor celjskega predmestja Gaberje. *Jezikoslovni zapiski. Zbornik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU* 4. Ljubljana: ZRC SAZU. 89–98.
- Jozef ŠTOLC, 1994: *Slovenská dialektológia*. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- George THOMAS, 1989: The role of diglossia in the development of the slavonic literary languages. *Slavistična revija* 37. 273–282.
- Hotimir TIVADAR, 2003: Govorjena podoba slovenskega knjižnega jezika – pravorečni vidik. Magistrsko delo. Ljubljana, Praga.
- TNL = *Terminologie zur neueren Linguistik*, 1974. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Zuzanna TOPOLIŃSKA, 1992: Miejsce dialektologii wśród innych dyscyplin slawistycznych. *Z polskich studiów slawistycznych* 8. *Językoznawstwo*. Warszawa: Energeia. 249–254.
- Jože TOPORIŠIČ, 1970: Slovenski pogovorni jezik. *Slavistična revija* 18. 55–70.
- Jože TOPORIŠIČ, 1978: *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*. Maribor: Obzorja. [1966]: Naglas pogovornega nedoločnika, 201–203; [1968]: Liki slovenskih tonemov, 263–299; [1969]: Ankete za določitev kolikosti in kakovosti naglašene samoglasnika, 74–82; [1975]: Samoglasniški formanti slovenskega knjižnega jezika, 122–140.

- Jože TOPORIŠIČ, ²1984: *Slovenska slovnica*, pregledana in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.
- Jože TOPORIŠIČ, 1991: *Družbenost slovenskega jezika. Sociolingvistična razpravljanja*. Ljubljana: DZS.
- Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Jože TOPORIŠIČ, 1992: Tipološka oznaka slovenskega knjižnega jezika. 28. *seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. M. Hladnik, D. Počaj Rus. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 13–42.
- Jože TOPORIŠIČ, ⁴2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Peter TRUDGILL, 1994: Editor's Preface. V: *Labov 1994*. IX.
- Peter TRUDGILL, ⁴2000: *Sociolinguistics. An introduction to language and society*. Penguin Books.
- Božidar VIDOESKI, 1998: *Dijalektite na makedonskiot jazik 1*. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1991: Nekatera aktualna vprašanja slovenske jezikovne kulture. 27. *seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. D. Počaj Rus, H. Jug Kranjec, E. Kržišnik, M. Kranjec, M. Stabej. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 17–27.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1998: Družbeno-politični vidiki normativnosti v slovanskih jezikih. *Slavistična revija* 46. 95–116.
- Zygmunt ZAGÓRSKI, 1998: Gwara z punktu widzenia teoretycznego i praktycznego. *Teoretyczne, badawcze i dydaktyczne założenia dialektologii*. Ur. S. Gala. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe. 23–29.
- Zinka ZORKO, 1988/89: Narečna podoba mariborskega predmestja. *Jezik in slovstvo* 34. 170–178.
- Zinka ZORKO, 1992: Mariborski pogovorni jezik na stičišču treh narečnih baz (Glasoslovje in besedišče). 28. *seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. M. Hladnik, D. Počaj Rus. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 43–55.
- Danila ZULJAN, 2001: *Narečne interference v skladnji beneškoslovenskih besedil*. Magistrsko delo. Ljubljana.
- Jerneja ŽGANEC GROS, France MIHELICH, Simon DOBRIŠEK, 2003: Govorne tehnologije: pridobivanje in pregled govornih zbirk za slovenski jezik. *Jezik in slovstvo* 48. 47–59.